

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
Јове Илића 165, Београд

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФАКУЛТЕТА ПОЛИТИЧКИХ НАУКА**

Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука у Београду именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације мр Мирјане Максимовић *Усклађивање политике социјалног укључивања Рома и Ромкиња у процесу приступања Србије Европској унији* у следећем саставу:

- Др Весна Кнежевић Предић, редовна професорица, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука
- Др Александар Југовић, редовни професор, Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију и
- Др Наталија Перишић, ванредна професорица, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука.

Пошто је проучила поднети текст дисертације и другу пратећу документацију, Комисија подноси Наставно-научном већу следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

I

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТКИЊИ И ДИСЕРТАЦИЈИ

Кандидаткиња **Мирјана Максимовић** рођена је 1979. године. По завршетку средњешколског образовања, уписала је Факултет политичких наука, Одељење: Међународни односи (1998. године). Звање дипломираног политиколога за међународне послове стекла је 2005. године, одбраном дипломског рада на тему

Безбедност држава западног Балкана у периоду од краја хладног рата до пада Берлинског зида. На истом факултету уписала је магистарске студије и одбранила магистарску тезу под називом *Поштовање људских права као критеријум за чланство у Европској унији* на основу чега је стекла звање магистра европских студија 2012. године. Течно говори енглески и шпански језик.

Мирјана Максимовић почела је да стиче радно искуство током основних студија, и то волонтирањем у Удружењу за УН Србије (од октобра 2000. до новембра 2002. године). Непуних годину дана (октобар 2002. до јула 2003) била је ангажована у својству приправнице у Народној скупштини Републике Србије, да би након тога стажирала и у канцеларији региона Венето у Бриселу. Од августа 2005. до децембра 2008. године, била је запослена на радном месту млађег саветника, а затим и саветника, у Одељењу за координацију и економске аспекте придруживања Канцеларије за европске интеграције. Даљу каријеру наставила је у Бироу за сарадњу са ЕУ Привредне коморе Србије (децембар 2008. до новембра 2011), након чега се запослила у Тиму за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, на позицији заменице менаџера Тима и координаторке за социјалну политику и укључивање Рома и Ромкиња. Од новембра 2015. године, запослена је у Делегацији Европске уније у Србији, у сектору ИПА средстава намењених унапређењу услова живота ромске заједнице у Србији, социјалном укључивању и унапређењу положаја националних мањина. Предавачица је на курсу *Основе о ЕУ* за младе лидере Роме и Ромкиње, контакт особа у Влади РС за укључивање Рома и Ромкиња и чланица преговарачке групе за преговоре из поглавља 23 током преговора о приступању Србије ЕУ.

Кандидаткиња је 2015. године објавила ауторски рад *Поштовање људских и мањинских права у процесу приступања Европској унији* у научном часопису „Социјална политика“ који је класификован на листи ресорног Министарства, а који издаје Институт за политичке студије у Београду. У њему анализира поштовање људских права и права мањина у процесу приступања Србије Европској унији, пратећи еволуцију ЕУ од примарно економски оријентисане организације ка организацији која као вредност промовише људска и мањинска права. Кандидаткиња ову проблематику сагледава управо са аспекта процеса проширења ЕУ, нарочито преговора Србије и ЕУ и износи своје претпоставке о даљим правцима реформи које је потребно спровести у Србији у светлу усаглашавања са европским вредностима.

Објавила је три коауторске публикације:

1. Мирјана (Савић) Максимовић, Бранко Будимир, Милош Самарџић, „Кратко о ЕУ – приручник за посланике Народне скупштине Републике Србије“, Канцеларија за европске интеграције, Београд, 2008.
2. Мирјана (Савић) Максимовић, Милица Марковић Томић, Наташа Савић Јањић, ”Европски парламент младих – приручник“, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2007.
3. Мирјана (Савић) Максимовић, ”Виза за Београд” – приручник за ЕУ експерте, Канцеларија за европске интеграције, Београд, 2005.

Редактор је пет студија Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, и то:

1. Бранка Анђелковић, ”Анализа координације локалних механизма за Роме и Ромкиње у Србији”, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, 2013.
2. Владан Јовановић, Урош Новаковић, „Лишавање пословне способности, рехабилитација и запошљавање особа са инвалидитетом“, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, 2013.
3. Гордана Матковић, Катарина Станић, „Квалитативно истраживање о дуготрајној нези старијих у Србији“, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, 2013.
4. Тинде Ковач Церовић, Александра Лакићевић, „Доступност образовања за осетљиве групе у Србији“, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, 2013.
5. Тинде Ковач Церовић, „Мониторинг инклузивног образовања у Србији“, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, 2013.

Докторска дисертација мр Мирјане Максимовић *Усклађивање политике социјалног укључивања Рома и Ромкиња у процесу приступања Србије Европској унији* састоји се од 241 стране компјутерског слога и подељена је у шест делова, чији је садржај објашњен у релевантном делу овог Реферета.

II

ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет докторске дисертација је анализа усклађивања политике социјалног укључивања Рома и Ромкиња у процесу приступања Србије Европској унији. У том контексту, кандидаткиња приступа предмету дисертације са аспеката: социјалног укључивања, Копенхагенских критеријума, Отвореног метода координације (усклађивања домаћег законодавства са правним тековинама ЕУ), социјалне сигурности и специфичности социјалног укључивања Рома и Ромкиња.

Научни циљеви, који су постављени као основни, јесу утврђивање значаја социјалног укључивања ромске популације за државу на путу ка пуноправном чланству у Европској унији. Кандидаткиња указује да је потребно утврдити да ли је имплементација политике социјалног укључивања, као и поштовање људских и мањинских права, од пресудног значаја за пуноправно чланство у Европској унији; да је потребно истражити и да ли испуњавање стандарда зависи од државе до државе и да ли је могуће у процес усклађивања уградити одређене националне особености које варирају од државе до државе. Научни циљ је и анализа прописа ЕУ, као и утицаја који имају на наведене политике, а затим и на практичне ефекте који се производе кроз деловање органа ЕУ, али и резултате процеса испуњавања приоритета и критеријума које ЕУ намеће државама које теже чланству.

Друштвени циљ дисертације односи се на усмеравање пажње научне и стручне јавности на процес усклађивања националне политике социјалног укључивања са комунитарном политиком, који до сада није био адекватно позициониран на листи приоритета. Друштвени циљ је у директној вези са научним циљем, док практичне користи од овог истраживања могу бити коришћене у свакодневном деловању органа државне управе, као и невладиног сектора који се бави питањима људских права, социјалне заштите, социјалног укључивања, ромским питањем и европском интеграцијом Србије. Ова тема је од кључне важности за стручну јавност која се бави наведеном тематиком, јер проблематика која се разматра у раду превазилази границе интеграције у ЕУ и много више има везе са реформом целокупног друштвеног система једне државе. Механизми европске интеграције јесу средство којим се постиже циљ, модерна, развијена демократска држава потпуно интегрисана у постојеће развојне

токове у Европи. Кандидаткиња истиче да улога стручне јавности у промени овог става мора бити пресудна, те да стручна јавност мора више од свих да се укључи у овај процес будући да је искуство нових држава чланица показало да само укључивање свих интелектуалних капацитета једне земље у процес усклађивања може да доведе до стручне расправе о предлозима прописа, а самим тим и до квалитетних решења.

III

ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ОД КОЈИХ СЕ ПОЛАЗИЛО У ИСТРАЖИВАЊУ

Општа хипотеза о предмету истраживања је да је социјално укључивање ромске популације од изузетне важности у држави која је у процесу европске интеграције. Решавање неповољног социјалног положаја Рома и Ромкиња је значајан предуслов њиховог пуног укључивања у друштво, на националном и на међународном плану.

У складу са тим, кандидаткиња је формулисала и десет посебних хипотеза:

- Усклађивање правних аката у домену социјалног укључивања у процесу приступања државе ЕУ, подједнако је важно за наведени процес као и усклађивање са ЕУ *acquisom*.
- Меки извори права су веома важни за државу у процесу приступања ЕУ, с обзиром да ЕУ прати њихово усвајање и имплементацију у истој мери чврсто као и примену ЕУ *acquisa*.
- Без поштовања основних права, није могуће остваривање друштвеног и правног система који ЕУ промовише, односно пуна имплементација тзв. европских вредности.
- Развој препорука на нивоу ЕУ, као и развој законодавства усклађеног са препорукама и приоритетима у овој области, на нивоу држава чланица утичу на позиционирање ЕУ као ауторитета у овој области, на глобалном нивоу.
- Имајући у виду претходна проширења, социјална димензија добија све више на важности, када је реч о државама Западног Балкана.
- Припрема за рад државе у Отвореном методу координације је од веће важности него што је била за ранија проширења, пре свега имајући у виду перспективу коју је наметнула глобална економска криза, јер само чланство у ЕУ не штити друштва од великих социјалних проблема.

- Неопходно је приоритизовати социјалну димензију европских интеграција и осигурати неопходну подршку кроз одређене развојне инструменте, како нова чланства у ЕУ не би постајала и нови проблем ЕУ.
- Када је реч о примени политика социјалног укључивања и поштовању људских и мањинских права, ЕУ је успешно развила систем праћења и евалуације за државе кандидате и потенцијалне кандидате, што није случај и са државама чланицама. По пријему у чланство државе, механизми контроле нестају док примена и поштовање права и обавеза у овој области драстично слаби.
- Изградња система и испуњавања приоритета у областима поштовања основних права и социјалног укључивања је део реформе сваке државе у процесу приближавања ЕУ, која ће представљати и део свеобухватне реформе друштва и администрације у Србији у том процесу.
- После скоро десет година примене Декаде Рома у Србији, потребно је уложити додатне напоре да би напредак био видљивији, пре свега у областима запошљавања и становања.

IV

КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДИСЕРТАЦИЈЕ

У *Уводу* дисертације кандидаткиња излаже да је усклађивање и имплементација политика социјалног укључивања у процесу приступања држава Европској унији од све већег значаја за унутрашње односе у државама које су на путу приближавања ЕУ. Она приказује и да је усклађивање у области социјалног укључивања Рома и Ромкиња један од примера из домена људских и мањинских права који најбоље осликава важност демократизације и отварања друштва у том процесу. У *уводу* је, осим образложења теме, сачињен и кратак осврт на поглавља дисертације.

Први део рада насловљен је *Полазна методолошко-теоријска разматрања*. У њему су изложени предмет и циљеви истраживања, хипотезе, методе истраживања, научна и друштвена оправданост. Сврха овог дела је опис предмета истраживања у контексту настанка и развоја Европске уније, као и значај Европске уније као организације *sui generis* за заштиту и развитак политика поштовања људских и мањинских права и социјалног укључивања. Контекст чини историјски развој политике људских права и

социјалног укључивања, као и шира слика односа који су утицали на развитак и значај основних права људи. Методолошки оквир рада представља квалитативна анализа садржаја докумената, упоредо са студијама случајева.

У другом делу рада, *Европска унија – развој и права*, кандидаткиња приступа фактуално и аналитички основним појмовима који су од значаја за предмет истраживања. Тако су у првом поглављу овог дела обрађени појмови Европске уније (заједно са политикама придруживања и проширења), људских права, Рома, социјалне сигурности, социјалног укључивања и Отвореног метода координације. Настанак и развој Европске уније обрађен је у другом поглављу, и то у оној мери у којој је релевантан за политику социјалног укључивања, а пропраћен је анализом потенцијалних праваца развоја Европске уније. Уводу у проблематику политика социјалног укључивања доприносе и приказ и објашњење уговорних основа Уније, као и људских права у њој. Поштовање људских и мањинских права у том смислу, разматра се нарочито са социјалних аспеката и са нагласком на положају Рома. *Повеља о основним правима ЕУ* анализирана је у раду са становишта проблема у њеном усвајању и препрека пред њеном реализацијом у будућности, док је проблем антидискриминационе политике развијен са аспекта реформи политичких система држава кандидата за чланство у ЕУ.

Социјално укључивање – концепти и политике, треће поглавље рада, представља и анализира шири контекст предмета дисертације, полазећи од становишта да је данас уобичајено да се прави паралела између социјалне укључености и искључености и могућности да се у једном друштву остваре основна људска и мањинска права. У првом поглављу у овом делу, анализира се однос социјалног укључивања и сиромаштва и указује на обрт у друштвеним наукама и у пракси, који је настао као последица увођења концепта социјалног укључивања. Сачињен је и осврт на еволуцију мера и механизма социјалног укључивања у ЕУ, као и што су они позиционирани у односу на сродне појмове који су дефинисани у оквиру организација на глобалном нивоу, нпр. Уједињене нације и Миленијумски циљеви развоја. Затим је истражен Отворени метод координације, као главни инструмент који се примењује у изградњи европског социјалног модела, након чега следе показатељи успешности његове примене. Стање и ситуација у области социјалног укључивања у Европској унији, али и у Србији, приказани су детаљно, управо у сврху утврђивања предности и недостатака дизајна

Отвореног метода координације. Следи приказ секторских политика које су повезане са проблематиком социјалног укључивања, те кандидаткиња разматра европске активности у областима запошљавања, образовања, здравства и пензија. Посебно је обрађен део везан за процесе придруживања и приступања ЕУ, као и разлика између усклађивања са тзв. „тврдим“ и „меким“ изворима права у ЕУ. Важан део рада представља детаљни опис процедуре у политици социјалног укључивања у Европској унији, који је пропраћен анализом свих досадашњих активности које су спроведене у Републици Србији, у сврху усклађивања са захтевима ЕУ.

Четврто поглавље, *Процес усклађивања са политикама социјалног укључивања*, бави се динамиком у процесу усклађивања са политиком социјалног укључивања, када је реч о најважнијим одредницама у правном односу земаља које теже чланству у ЕУ. Стога је у првом поглављу у овом делу посебно и исцрпно обрађен период пре и после потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању, који представља и први правни однос између ЕУ и њених земаља чланица, са једне стране и државе која се придружује, са друге стране. Посебна пажња посвећена је приступању државе ЕУ и представљању осетљивих категорија друштва у том процесу, односно на који начин је представљена ромска популација. Након тога, у раду је истражено шта се дешава са поштовањем права када држава постане пуноправна чланица ЕУ. И у овом делу, у средишту свих разматрања је ромска популација.

Теоријска начела проверена су у овом поглављу упоредном анализом преговора земаља централне и источне Европе, затим Хрватске и осталих земаља Западног Балкана (БиХ, Црна Гора, Албанија, Македонија). Као засебан пример, обрађене су државе које су обухваћене Европском политиком суседства. Проблематика ромске популације у овим државама је, како кандидаткиња указује, умногоме упоредива са изазовима са којима се суочава ромска популација у националним оквирима. Истовремено, изазови пред националном политиком социјалног укључивања Рома и Ромкиња, у многим фазама (пре свега дизајнирања и имплементирања), били су идентични као и изазови у државама региона.

Специфичности проблематике социјалне сигурности ромске популације обрађене су у петом делом раду, *Социјална сигурност у европском и националном контексту*. У овом делу, у највећој мери, анализа је усмерена ка конкретизовању и демонстрирању

важности социјалног укључивања ромске популације за државу која приступа ЕУ. Главни циљ анализе у овом делу је процена значаја и ефеката усклађивања политике социјалног укључивања Рома и Ромкиња у Србији. Социјална сигурност на нивоу Европске уније посматрана је посредством разматрања европских социјалних модела и различитих начина обезбеђивања социјалне сигурности, између осталог, ромске популације у њима. Систем социјалне сигурности Србије анализиран је са становишта свих његових саставних делова – пензијског система, здравственог система, мера на тржишту рада, заштите породица са децом и социјалне заштите. У сваком од ових делова, ромска популација припада рањивој групи, на шта се у раду ставља нагласак.

У шестом делу рада, *Социјално укључивање Рома и Ромкиња*, оквир истраживања представља општа ситуација Рома и Ромкиња у ЕУ, а затим и секторска анализа у, пре свега, четири приоритетне области *Декаде Рома 2005-2015* (запошљавање, становање, образовање и здравствена заштита), као и у две додатне области: приступ личним документима и слобода кретања у ЕУ. Апострофирани су и детаљно обрађени инструменти подршке ромској популацији, са становишта права и обавеза Рома и Ромкиња, и то: политички, правни и финансијски инструменти подршке. Идеја коју рад следи је примарно анализа основних димензија политике социјалног укључивања, на европском нивоу, како у целини, тако и у појединим државама чланицама, као и капацитет за адекватно спровођење ове политике. Упоредо са наведеним, важна разматрања посвећена су и капацитетима на локалним нивоима власти. У случају Републике Србије, анализа је знатно детаљнија по секторима и укључује све кључне аспекте, како правне и административне, тако и политичке.

У *Закључку*, кандидаткиња се децидно позива на хипотезе које је поставила у свом раду и детаљно указује на њихову потврђеност. На основу тога, она изводи посебне закључке, заједно са општим закључком о правцима усклађивања политике социјалног укључивања Рома и Ромкиња у процесу приступања Србије Европској унији.

Основне препоруке које је кандидаткиња изнела на основу свог истраживања су:

- оснаживање ромске заједнице да учествује у решавањима свих важних питања за њу;
- јачање свих институција и сарадње од важности за примену политика, како

на националном тако и, можда још важније, на локалном нивоу;

- повећање интересовања за ову тему и успостављање и разрада канала комуникације на националном и локалном нивоу;
- унапређење прикупљања података о положају и животу Рома и Ромкиња и приступа тим подацима;
- активан рад на смањењу реалне и перцепције дискриминације међу већинским и ромским становништвом;
- јасна и недвосмислена примена свих прописа и стратешког оквира од значаја за ромску популацију у процесу преговора са ЕУ;
- детаљније праћење примене наведених прописа, као и извештавање о резултатима;
- промовисање размене искустава на нивоу локалних самоуправа, као и размена са локалним самоуправама земаља чланица ЕУ;
- јачање свих постојећих механизма за инклузију Рома и Ромкиња;
- посебан задатак и изазов институција јавне власти јесте да мере које треба да допринесу смањивању сиромаштва буду повезане и усклађене са признатим правима Рома на заштиту етничког, културног и језичког идентитета;
- у складу са наведеним препорукама јасно је да политике усмерене ка интеграцији Рома и Ромкиња треба да буду саставни део оперативних и инвестиционих програма ЕУ за период 2014-2020 и касније;
- неопходно је и да се успостави координација и усаглашеност између различитих фондова и донаторских програма, као и да се средства равномерно дистрибуирају у читавој Србији.

Списак одабране литературе сачињавају монографије, научни и стручни радови, законска, стратешка и статистичка документа од националног и међународног значаја, на српском и на енглеском језику. Избор литературе указује на савремен и свестран приступ проучавању проблема и предмета рада.

V

ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

Научни значај дисертације проистиче из анализе усклађивања политика у области социјалног укључивања у процесу приступања Србије Европској унији и давања препорука у том процесу. Проблематика социјалног укључивања, политике социјалног укључивања и њеног усклађивања са европским политикама до сада била је запостављена у научним разматрањима код нас, нарочито када је у питању ромска популација. Друштвени значај дисертације директно произлази из научног значаја, будући да је чланство у Европској унији, стратешки циљ Републике Србије након 2000. године. Као једна од држава Западног Балкана укључена у Процес стабилизације и придруживања, Србија ће, на том путу, проћи исте фазе кроз које су прошле све државе које су постале чланице ЕУ 2004, 2007. и 2013. године. Међутим, с обзиром да ће Србија бити држава која приступа по новом приступу, извесно је да ће пажња бити усмерена на фазе преговора којима до сада није била посвећена велика пажња. Дисертација има друштвени значај јер се бави анализом мање запаженог, али веома изазовног дела процеса у коме се Србија налази, процеса усклађивања са политикама у домену социјалног укључивања, који је пре свега важан за квалитет реформског процеса у Србији. Све наведено говори о оригиналности садржаја дисертације и о њеном значају.

VI

ЗАКЉУЧАК

Предмет докторске дисертације мр Мирјане Максимовић под називом *Усклађивање политике социјалног укључивања Рома и Ромкиња у процесу приступања Србије Европској унији* је комплексан, актуелан и до сада недовољно проучен, те је у раду истражен целовито, темељно и критички, уз поштовање научних и методолошких правила истраживања. Широко конципирана тема рада и њена актуелност привлаче велику пажњу научне и стручне јавности. Из тога проистиче потреба за разјашњавањем бројних аспеката који су повезани са неефикасношћу политика социјалног укључивања Рома и Ромкиња у националном контексту. Ова дисертација одговорила је на низ питања о препрекама у реализовању политике, и указала на могућности унапређења постојеће националне праксе. Европска перспектива, у том погледу, представља

значајну допуну, између осталог, због релевантности европских пракси за националне јавне политике и придруживање и приступање Србије Европској унији.

Дисертација мр Мирјане Максимовић под називом *Усклађивање политике социјалног укључивања Рома и Ромкиња у процесу приступања Србије Европској унији* је урађена у складу са одобреном пријавом, као и што недвосмислено представља оригинално и самостално научно дело.

На основу свега наведеног, Комисија предлаже Наставно-научном већу Универзитета у Београду – Факултета политичких наука, да усвоји реферат о завршеној докторској дисертацији кандидаткиње мр Мирјане Максимовић *Усклађивање политике социјалног укључивања Рома и Ромкиња у процесу приступања Србије Европској унији* и формира комисију за јавну одбрану у истом саставу.

Београд, 6. 6. 2017. године

Комисија:

Др Весна Кнежевић Предић

Универзитет у Београду - Факултет политичких наука

Др Александар Југовић,

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну
едукацију и рехабилитацију

Др Наталија Перишић, менторка

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука